

NAPLÓÍRÓ „PESTI SRÁCOK”

Tíz évvel ezelőtt, az ötvenéves évforduló alkalmával jelent meg az 1956-os Intézet kiadásában, vezetője, Rainer M. János történész szerkesztésében Csics Gyula: Magyar forradalom, 1956 – Napló címmel az a gyermeknapló, amely azóta is változatlan érdeklődésre tarthat számot. Akkor, 2006 márciusában, Rainer M. János így ajánlotta a naplót az olvasók figyelmébe.

„2004 februárjában Tatabányán, a megyei könyvtárban egy beszélgetésen vettem részt: 1956-ról és a forradalom óta eltelt időről volt szó. A beszélgetés végétől hozzám lépett egy szakállas, ősz, de nagyon fiatalnak látszó úr, bemutatkozott, s elmondta, hogy ötvenhatban naplót vezetett. Mindjárt a kezembe is nyomott egy dossziét ezzel: »Talán érdekli.« Ő volt Csics Gyula, a tatabányai városi könyvtár vezetője. Átfutott az agyamon, hogy túl fiatal. Vajon miféle naplót írhatott 1956-ban? De amikor átvettem a mappát, csak annyit mondtam, hogy jelentkezem.

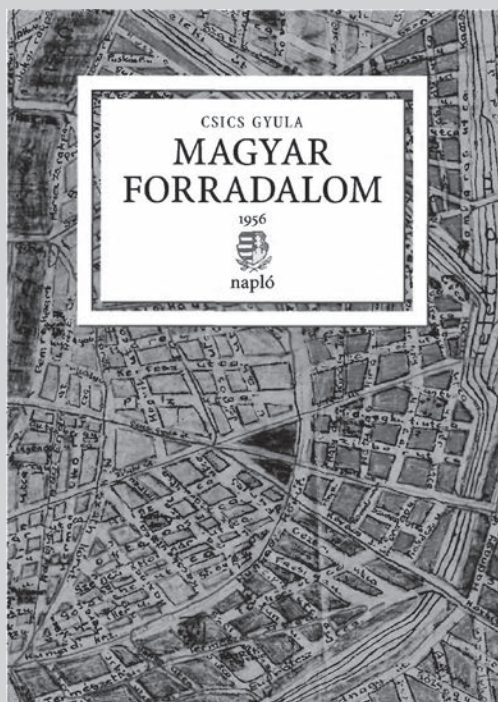
A dossziét a vonaton kinyitva gyermekírást, rajzokat és jól ismert röplapokat láttam. Ott volt a szöveg gépbe írt változata is, de azal először nem törődtem. Elkezdtem olvasni a kézírást, nézni a rajzokat, a saját kezűleg szerkesztett térképeket. A bejegyzéseket az 1956-os Blaha Lujza térről, az utcáról, a házról, a gangról és a rádió híreiről. És arra gondoltam, hogy ebből a nézőpontból még sohasem olvastam 1956-ról, pedig – azt hittem – elég sokat olvastam róla. De ahogy a tizenkét éves fiú lejegyezte, amit látott, amit a szüleitől, a szomszédoktól és a rádióból hallott, amit a barátjával megbeszélte, amit az újságból elolvasott, abból egészen sajátos, soha nem tapasztalt kép állt össze.

Elég volt elolvasni az első néhány lapot, hogy úgy éreztem, ajándékot kaptam. Majd ötven év után részese lehetek egy nagyon okos, nagyon lelkes gyermek világának. Ez a világ történetesen 1956 világa. Csics Gyula saját ötvenhatjáié, amelyet a forradalom eseményei mozgatnak. De világot ő formál mindabból, ami vele napról napra történik. Tüntető tömeg, utcai harc híre, a felnőttek elbeszélései, szövegben, rajzban, sőt, térképein is megörökített sétái, hegedűórája és születésnapja, a város, amelyet lát – és a város, amelyet Jancsival papíron és térképen elképzelt –, egyetlen rendbe áll össze számára. Ezt az ötvenhatos, gyermeki kozmoszt pedig egy középkori cancellista rendszeretével, pontosságával és lelkiismeretességével modern kódexbe jegyzi. Az ő belső rendje a napló szövege.

Azt reméljük, hogy naplója közlésével továbbadhatjuk ezt az ajándékot. Annyi felnőtt szereplő után az ő történetét és tanúságtételét – tőle, akkori önmagától.”

Mielőtt azonban néhány oldalt a fenti gyermeknaplóból közreadnánk, még egy érdekességre hívnánk fel a figyelmet. Ugyanebben az évben az Élet és Irodalom 2006. évi 42. számában György Péter ezt írja:

„Az elmúlt hetekben két, 1956-os faksimilekiadvány látott napvilágot: egy 12 és egy 13 éves pesti gyermek október 23. és március 15.

között írt naplójának hasonló kiadása. Csics Gyula naplóját az 1956-os Intézet adta ki, míg a másikat Kieselbach Tamás. Az utóbbi naplót az Ecséri piacón fellelő Molnos Péter és a kiadó, Kieselbach Tamás, e két művészettörténész számára a talált napló írója ismeretlen maradt. A Galéria által példátlan igényességgel, szinte mániákus nyomdai pontossággal kiadott kötet tömör előszava még nem tud arról, ami az 1956-os Intézet kötetének utószavából derül ki. Ebben [...] Csics Gyula beszámol arról, hogy a forradalom alatt nem egyedül írt naplót. Hasonlóan járt el kedves, jó barátja, a vele egy házban lakó Kovács János, akinek sorsáról, így az ő naplójának hollétéről sem tudott. [...] A két naplóíró a Rökk Szilárd, majd Somogyi Béla utca 10-ben lakott, s innen szemlélte a világot. [...] Ők azt látták, amit a később »pesti srácoknak« nevezett mindennapi emberek vívtak,

illetve éltek át. A naplóírók családjai nem tartoztak a kommunizmus hívei, követői közé, mindabból, ami ezekből a – megítélésem szerint – lehetetlen szövegekből kiderül, úgy látszik, hogy azok közé a mindennapi emberek közé tartoztak, akik igyekeztek elviselni, túlélni a Rákosi-diktatúrát, s vélhetően alig várták, hogy annak vége legyen. [...] Csics Gyula naplójának külső és belső borítóján látható a Kovács Jánossal közösen rajzolt térképük, amelynek készültéről mindkét napló gondosan beszámol. A képzeletbeli, nem csekély mértékig Budapestre hasonlító térkép különösen értékes dokumentum.”

Később a szerző így folytatja 2006-os, *Az idők mélyén* című cikkében: „...ez a két napló: nem várt örömforrás és ok a reményre. [...] A korban, amelyben élünk, senki sem akar semmit 1956-tól, legkevésbé valóban tudni azt, hogy mi történt akkor ott az idők mélyén. S ez a két, nem várt szöveg olvasója elé állítja azt a világot, amely mára eltűnt a politikai tudat hisztériáitól determinált történelmi emlékezet mögött. [...] Különösen drámai az a folyamat, amelynek során a két naplóíró gyermek lefordítja és értelmezi a reménykedés és az óvatosság jeleit, ahogy a regényolvasás és a hógolyózás világán túl feltűnik a naplóírás igénye, a bizonyosság abban, hogy fontos, amit átélnek.”

Íme, következzen néhány lap Csics Gyula naplójából a 2006-os kiadás címlapjával. ♦♦

(1956-os Intézet, 2006, Országos Széchényi Könyvtár, Oral History Archivum.)

'56 gyermekszemmel

(Részletek a tizenkét éves Csics Gyula:
Magyar forradalom, 1956 című naplójából.)

Kitört a forradalom

1956. X. 24. szerda

Reggel már 6 óraker fent voltam. Puffogásra, durrogásra ébredtem. Gyorsan felkeltem, felöltöztem és kiszaladtam az utcára. Az utcán nagy volt a köd, még a Guttenberg térig sem lehetett ellátni. Sokan azt mondták, hogy mesterséges köd. Nem láttam, csak a Guttenberg tér felől hallatszott puskaropogás. A kapuban Mari azt mondta, hogy az éjjel az emeleten

nem aludt senki, mert a Szabad nép székházának az összes ablakát kidobták, két autót felgyújtottak, egyszóval nagy rumlit csináltak. A kőműves munkások, akik a házat tartozták, azok is bejöttek és „Ilmaros szaki” azt mondta, hogy egész éjjel nem aludt és itt volt a Békés utcánál. Mesélte, hogy az egész utcán sötét volt és a falnál kúszva harcoltak az egyetemisták az ávosok ellen. Ezután Jancsihoz mentem. Ő mutatott egy röpcédulát, amelyből egyet nekem is adott. (á.a.b.old.) Azt is mondta, hogy Moór tanár lediktálta nekik a 14. pontot. Én is leírtam, igaz, hogy neki csak hiányosan volt meg.

1.) ... 2.) Alakuljon át a kormány Nagy Imre vezetésével. 3.) Orosz-jugoszláv kapcsolat. X. Szüntessék meg a rádió zavarását. X. Sajtószabadság. X. Új egyenruhát honvédségünknek. X. Teljesen nyilvános tárgyalást Farkas M. ügyében. X. A régi Kossuth-címer visszaállítása. X. Teljes vélemény- és sajtószabadság. X. A Sztálin-szobor ledöntése. X. Egymásért teljes szolidaritást. Jancsiéknál hat rendőr volt, akik a szabadságharcosok elől az éjjel ide menekültek.

*

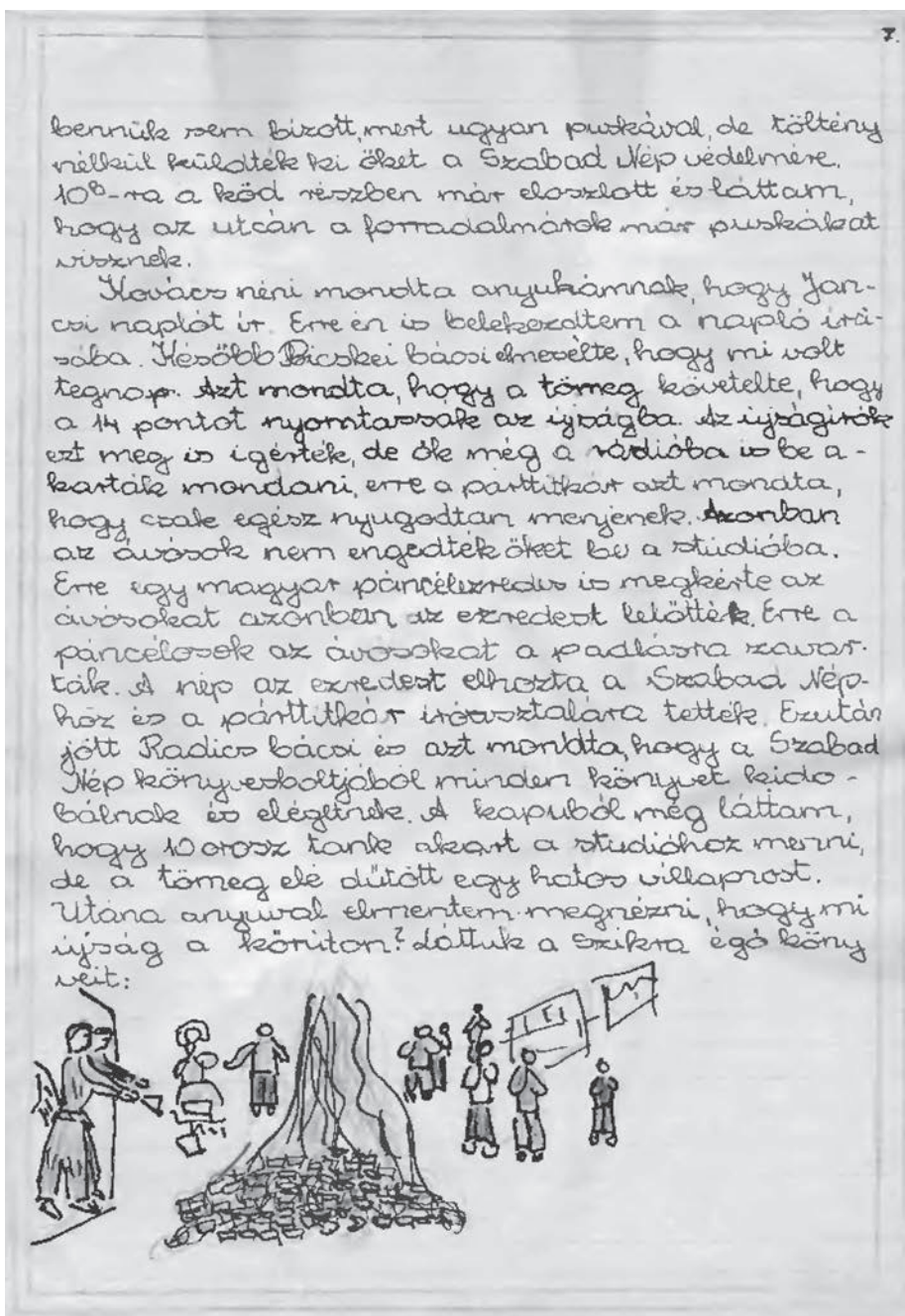
Kovács néni mondta anyukámnak, hogy Jancsi naplót ír. Erre én is belekezdtem a napló írásába. Később Bicskei bácsi elmesélte, hogy mi volt tegnap. Azt mondta, hogy a tömeg követelte, hogy a 14 pontot nyomtassák az újságba. Az újságírók ezt meg is ígérték, de ők még a rádióba is be akarták mondani, erre a párttitkár azt mondta, hogy csak egész nyugodtan menjenek. Azonban az ávosok nem engedték őket be a stúdióba. Erre egy magyar páncélezredes is megkérte az ávosokat, azonban az ezredest lelőtték. Erre a páncélosok az ávosokat a padlásra zavarták. A nép az ezredest elhozta a Szabad Néphez és a párttitkár íróasztalára tették. Ezután jött Radics bácsi és azt mondta, hogy a Szabad Nép könyvesboltjából minden könyvet kidobálnak és elégetnek. A kapuból még láttam, hogy 10 orosz tank akart a stúdióhoz menni, de a tömeg elé dűtött egy hatos villamost. Utána anyuval elmentem megnézni, hogy mi újság a körúton? Láttuk a Szikra égő könyveit.

*

...már többen mondták, hogy a Sztálin szobor itt van a körút és a Rákóczi út kereszteződésénél. Ezután, mivel a tankok nem tudtak a körúton menni, a mi utcánkon jöttek és azonban rálövöldöztek, úgyhogy kilyukadt az olajtartója és az utca csupa olaj lett.

*

Délben Ványi albérlője is hazajött, és azt mondta, hogy az Üllői út és a Baross utca környékén is nagy harcok voltak, és a villanyoszlop ki van dűlve és két orosz tank is ég. Ebéd után 80 tank ment végig az Akácfa utcán. Árvai néni elment kenyérért, és hogy ne legyen baja, a Teleki tér felé ment. Azt mondta, hogy arra is két orosz tank van kilőve. Délután Jancsihoz mentem játszani, de még mindig hallatszott lövés. Közben Nagy Imre lett a miniszterelnök, aki elrendelte, hogy akinek a kezében puska van, azt statáriális bíróság elé állítják. Azonban olaj volt a tűzre, hogy a Központi Vezetőség éjszakai

ülésén Gerő Ernőt nem váltották le a titkárságáról. Emiatt a harc nem fejeződött be. Délben a rádió bementa, hogy aki 2 óráig leteszi a fegyvert, amnesztiát kap. Ezt 6 óráig meghosszabbították. A szabadságharcosok elfoglalták az Atheneum nyomdát és onnan küldték szét a röpiratokat.

*

1956. október 26. péntek

Reggel olvastam az ágyban, majd anyuval a körútra mentünk megnézni, hogy van-e valami enivaló. Ekkor láttam először a Sztálin-szobrot. Az oldalára *postarabló*, a parolijára pedig *strici* volt írva. A Keszthelyi előtt két orosz halott feküdt, és egy páncélaútó égett. Mindenütt orosz tankok jártak. Szikra előtt még mindig füstölögtek a könyvek. Jancsi mondta, hogy az éjjel a Nyugati pu-nál volt nagy harc. A rádió sokat hazudott, mert azt mondta, hogy az „ellenforradalmárok” megadták magukat, és csak három gócpontjuk maradt, ami persze, nem igaz. A kormány

Er ugyan rajnálam a sok jó könyvet, de mindenki azt mondta, had égyen. Liptai aki itt lakik az átjáróban is velem jár a Hígyósiok* lapot is két könyvet: datuk még a földűtött villamosokat is.

Itt már többen mondták, hogy a Sztálin szobor itt van a körút és a Rákóczi út kereszteződésénél. Ezután mivel a tankok nem tudták a körúton menni a mi utcánkon jöttek és azonban rólövöldöztek úgyhogy kilyukadt az aszfalttorta és az utca csupa daj lett.

Délben Ványi albertője is h hogy az Üllői út és a Bar nagy harcok voltak, és a nek szakadva, továbbá 2 dível és két orosz tank is ment végig az Árkócska u kerület, hogy és hogy ne felé ment. Azt mondta, hogy van kilőve. Délután Jancsi még mindig hallatott le lett a miniszterelnök aki a kezében puská van az statóricus bíróság elé állították. Azonban daj volt a tükre, hogy a Közponi Vezetőség éjszakai ülésén Gerő Ernőt nem váltották le a titkárságáról. Emiatt a harc nem fejeződött be. Délben a rádió bementa, hogy aki 2^h-ig leteszi a fegyvert amnesztiát kap. Ezt 6^h-ig meghosszabbították. A szabadságharcosok elfoglalták az Atheneum nyomdát és onnan küldték szét a röpiratokat.

elrendelte, hogy aki 10 óráig leteszi a fegyvert, az amnesztiát kap. Dél előtt Jancsival a várost rajzoltuk. Apu, hogy a háznak élelmet szerezzen, hidegkonyhából Fáber bácsival hozott húst és süteményt. Ezt a házlakók között nagy durrogás közepette kiosztotta. Ez alatt a körúton nagy harc volt. Minden ablak kitört és lógtak ki a rekamiék, a függönyök. A Röck Szilárd utca 21. számú ház belövését kapott. Az Alkalmi Áruház kigyulladt, és a Technológia is a Klinikával. A Baross utcánál lévő házak szintén. Az Írószövetség újabb 6 pontot adott ki. A mai napon már több újság megjelent. Estére 300-an letették a fegyvert, de a felkelők 2/3 része még harcolt. Az ifjúság követelte, hogy az ÁVH tegye le a fegyvert. Este aknáknak robbantak.

Megalakul a kormány

1956. X. 27. szombat

Ma egész nap Jancsival a várost csináltuk (*városterképet – a szerk.*), már nem nagyon volt dörgés. Dél előtt röpcédulákat dobáltak, de mind a Corvin tetejére estek. Délre megalakult az új kormány. A névsor a következő... ♦♦

NAGY GÁSPÁR

Láthatatlan köre vésem...

*Kannás Alajos emlékének,
aki a forradalom után
a Kormos kövek versciklusával őrizte
'56 tiszta eszméit és oszthatatlanságát
(2002)*

Egy lengő
lyukas zászló
a később lelőtt ismeretlen
gyönyörű lány kezében...
és Pesten meg Budán
a golyó csókolta vérző házfalak...
s ahogy – tán utolsónak –
átszöksz az osztrák hóesésbe
mert azok biztos fölötnek
ha itt maradsz

És a ruszlik – törökmód –
persze itt maradtak
hiába írtátok tankjukra:
... Пошли домой!
(és mondtátok is: pasli damoj!)
láttad mint terem véreidből
böven gyáva hóhér
százsámra börtönpribék is
és ha kell: barbár karhatalom
csak azért hogy féltedben
te is meghajolj

És aztán lett a túlélésre annyi érv
ki ittmaradt ki messzire futott
mert felejteni mindenhol lehet
bár a Világ velünk volt... mégis elbukott

És közben lepergett annyi szürke év...
de nagynéha kimondtuk addig is: elég
míg ama fényes gyásnapon a nemzet újra
temethette hőseit s mártír miniszterelnökét

Ajánlás és utóirat

Barátom ki már magad is halott vagy
de *kormos köveidben* régtől halhatatlan
engedd hogy egy láthatatlan irka-köre vésem
miképp is szólnék most '56 ügyében:

*tudva bár hogy szavaimnak nem lesz táboruk
de fájó árulások és zajló testvérháborúk
heveny idején kell kimondanom: cáfolhatatlanul
csak a hősöknek és mártíroknak van igazuk!*

Magyar abszurd

Rendezői példány

(1)
Nálunk
– két vállrándítás között –
történelmileg úgy alakult
hogy a hóhérok
a vérbírák
a sortűzvezénylők
a szadista államvédelmisek
a legfőbb ügynökök
és a megszarolt kis besúgók
sem tudnak (képtelenek)
megbocsátani
áldozataiknak (*FÜGGÖNY*)

(2)
Ezért aztán
csak
el-te-met-ni
az áldozatokat
már nagyon kevés
de
né-ven ne-vez-ni
a gyilkosokat
(etcetera)
még mindig túl sok
azoknak
akik... (*FÜGGÖNY*)
(3)
Csendes?
Újra csendes! (*ÚJRA FÜGGÖNY*)

NAGY GÁSPÁR: ÖRÖKNYÁR: ELMÚLTAM 9 ÉVES (1983)

Orosz István: Öröknyár

Öröknyár: elmúltam 9 éves

(1983)

a sír
NIncs sehol
a sír a gyilkosok
a test se ITT
NIncs sehol
a test se OTT
a csont a gyilkosok
NIncs sehol
a csont

(p. s.)

egyszer majd el kell temetNI
és nekünk nem szabad feledNI
a gyilkosokat néven nevezNI

Fénylő arcok és tükörképek

(részletek)

Kiss Iván '56-os fotórajzaira

Mikor a ruszki tankok
kicsörömpölnek
a Körútra
a Corvin közből
a közeli halál
hidege árad szét
szibériás leheletüktől
s a fiúk láss csodát:
hármat kilóttak az ötből

Munkások kezében
ott az újság
a barikád mögött
és a gyárkapukban
már azt olvassák
sugárzó arccal
hogy győztek
övék az ország
végre eljött
a szabadság
s értük emel szót
velük van
ahogy kívánták
a régi-új miniszterelnök
Nagy Imre
és a kormány

(*Utóirat*)

A többit tudjuk:
a napsütéses
október végi keddből
miképp lett ködülte
novemberi első vasárnap
amint az árulás szennye kiáradt
a tizenkét fényes napra
a tereken a friss sírookra
az elfagyott krizantémokra...

De az arcok velünk maradnak
de a szemek velünk maradnak
az idő ezüstorsóján a képek
visszahozott örök emlékek...

Fényeskedjenek az időben: Ámen!

SZERENCSES KÁROLY

JÖJJENEK AZ IFJAK!

Történelmi lecke családi fotóalbumból

Azon a nyáron, 1956-ban megfoghatatlan feszültség telepedett a városra. Rákosi Mátyást kidobták, hazament a Szovjetunióba. Bizonytalanság terjedt el az erőszak-szervezetekben, még az ÁVO-nál is. Péter Gábor már börtönben ült, de ott lebegett a letartóztatás veszélye Farkas Mihály feje felett is. A robbanás október 23-án mégis váratlanul történt. Délután még a mosolyok domináltak, estére az indulatok. A nép felkelt. Nem harcolt mindenki, de reménykedett, forradalmi bizottságot alakított, fényképezett, körülnézett. Babits Mihály szelleme félnéken visszavonult, Petőfi volt kint az utcákon. S voltak kint mások: fiatal fiúk és fiatal lányok. Simléderes sapkákban, mint valami hadsereg. Vasutasok, kalauzok, katonák, rendőrök és diákok. Ledöntötték a tízméteres talapzaton álló nyolcméteres monstrumot, a bálványt, s bevontatták a Dózsa György útról az EMKE-hez, a Blaha Lujza térre. Ott még állt a gyönyörű Nemzeti Színházunk, s már állt a Szabad Nép székháza is. Ma már egyik sincs meg. És ott hevert a hatalmas szobor. Rajta felirat: POSTARABLÓ, PUSZTULJON AZ ESZMÉD. Milyen pontos felirat! Pusztuljon az eszméd!. A marxizmus-leninizmus-sztálinizmus. Milyen világosan látta a krétás pingáló: nem valami hiba csúszott az amúgy makulátlan eszmébe, hanem maga az eszme volt ordas. Igen: az indulat. E nélkül nincs forradalom. Ne akarjátok bemesélni: csak a szeretet! Behúzni a monstrumot az EMKE-hez: maga az indulat. Utána szétverni, s egy kis szuvenírt hazavinni: indulat. Valaki hatalmas darabot vágott

ki. – Hová viszi? – vonták kérdőre. – Egy egész kollektívának viszem Újpestre! – vágta ki magát a mohó gyűjtő.

Hatalmas bogár, nagy, fekete kintinpáncéllal, felfordulva. A lábával kalimpál ez a villamos a Népszínház utca bejáratánál. Az emberek kerülgetik, megszokták, a forradalom szimbóluma: a felborított villamos. Barikád és alkotás egyben. Ki borította fel, hogyan? Lövés érte, vagy markos kezek nekifogtak, s kilendítették a sínek-ről? Csak az tudja, aki éppen ott volt.

Kilőtt tankok, járművek. Szétlőtt házak. Háború 1956-ban Budapesten. Nem afféle finomkodó, tavaszi álom, szellemes ellenállás: brutális háború. Nem csak versek, nem csak duma. Az utolsó alkalom, hogy tettünk valamit. Harcoltunk. Véreztünk. Meghaltunk. A járda mellett feküdtünk mellkaslövéssel, nyitott szemmel tizenhat évesen, kezünkben a fel nem robbant Molotov-koktéllal. S a lánctalpak kiégtek: ez a páncélos nem megy tovább, hogy elfoglalja a stratégiai helyeket. Ebben a páncélosban benne égett a három katona.

Megroggyant ez a villamos, kapott egy lövést, ágyúból, tank lövegéből. Ez a villamos harci járművé vált. El lehetett volna tenni, ha a forradalom győz, a forradalom múzeumába. A vezetőállásban tányérsapkás nő mutatja egy cselédforma lánynak a berendezéseket: akár te is vezethetnéd a villamost a Nagykörúton. Elsuhanhatnál a New York kávéház előtt, a Royal előtt egészen a Nyugati pályaudvarig. Nem a szennyest mosnád valamelyik elvtárs villájában. – Zsuzsika! Megmutassam, hogy kell vezetni a villamost? – Mutassa meg Kati!

Az Üllői út. Még macskaköves és villamos jár rajta. Ezen vonultak be az oroszok. Kétszer is. Nem villamossal jöttek október 24-én és november 4-én. Baráti bevonulás: szétlőttek mindent, ami az útjukba állt. S az útjukba álltak a házak, a templomok, az emberek, a srácok, a lakásokban a porcelándíszek, szétlőtték a herendi étkezészetet, amelyet a nagymama annyira szeretett, a csillárt és a terepasztalt is. Rövid időn belül másodszor. Fasiszták? Hahó, antifasiszta tüntetők! Halló, szobordöntőgető hősök!

Felfordult harcokcsi, szétlőtt utca. Egy srác – tizenhárom éves forma – őrt áll, valaki ide állította. Nem tágit. Vállán fegyver, egylövetű puská. Ezzel fogja védeni az utcát, ha megindul a „Forgószél” hadművelet, több ezer harcokcsival, hatvanezer engesztelhetetlen harcossal, akik számára ez a srác a fasiszta, a gyilkos, a náci, a rasszista, a szovjetellenes, a reakciós, az imperialista, a neokolonialista, a magyar. Ez mind ő: Ferike az Üllői út 37-ből, a második emelet négyből. Közép-Ázsiából hoztak katonákat, hogy ezt a kissrácot likvidálják. Sikerült. Esélye nem volt. Sírja sincs, nem végezték ki, nem ítélték el. Egyszerűen elföldelték. Nincs rajta a hivatalos veszteséglistán. Csak egy édesanya jár kik makacsul a 301-es parcellához. Ő tudja – egy fegyőr megsúgta – hol van a srác elföldelve. Virágot visz és fut, szalad a lovasroham elől, Kádár elvtárs lovas rohama elől.

A 176-os harcokcsi. Bénán, fáradtan áll Kántor bácsi, a kárpitos üzletével szemben. Kié volt? Magyaroké, oroszoké? Négyen méregetik, négy civil. Kezüik a zsebükben, hideg van, novemberi hideg. A szovjet államnak ez az egy harcokcsi rengeteg rubelbe került. S most bénán áll Budapest egyik utcáján. Civilek nézegetik: mi történt? Van valaki a harcokcsiban? Vagy a mienk már? Talán még győzhetünk is? Bizonytalanság. De a 176-os már nem lő szét semmit.

Front az utca, front a lakásunk, front a lépcsőház. Front a nappali, leszakadt. Repült a zongora, a pálma, repültek a kristályok, repült a festmény, az étkezőasztal, repült a hitvesi ágy, a gyerekszoba. A rádióban a szignál. Összeomlott az életünk. Lentről néztük,

kezünkben fegyver: szétlőtték az otthonunkat, 1945 után másodszer. Szeretjük felszabadítóinkat. Most is megszabadítanak magunktól, a lakásunktól, a városunktól.

Ott, a szétlőtt paloták előtt egy Pobeda suhan észak felé. Ki ül benne? Egy lovas kocsi megpakolva tűzifával. A ház gerendái összevágva? Egész télre megvan a tüzelő. A Pobeda rohan észak felé, de valaki megpakolta már a lovas kocsit is. A házak szétlőve: nincs tetejük, november van: a kályhára kell gondolni. Mint 44-ben a lakbérre. Visszük a fát. És a Pobeda? A Köztársaság tér felé rohan: a végzetébe. Siessünk Földes elvtárs, kérjük meg a szovjet elvtársakat, hogy vessék be a légierőt!

A Kilián-laktanya, az egykori Mária Terézia-kaszárnya. Olyasmi, mint az Új épület, csak ez megmaradt. Szétlőve most már. Maléter előbb oda, majd vissza. Sokba került a hórihorgas tisztnek, felakasztották. Corvin köziek előbb ellenük, majd velük. Szemben a ház lerombolva: nem is építették újjá. Pobedák. Dzsipek, kézikocsik. Tömeg az utcán. Mindenki siet valahová. Szétlőtt üzletek. Mindenkinek dolga van, siet valahová.

A ndrassy út. Szétlőtt épület, ellenlők, szabadságharcosok, bujdosók fészke. Felfedezték, szétlőtték. Elfogyott a lőszer, egy maradt mindenkinek a fegyverében. Merre fordítja? Maga ellen, az ellenség ellen? Hányszor megélték ezt eleink! Egyetlen lőszer, egyetlen nyílvesző. Nem maguk ellen fordították. Hagyományunk Zrínyi kirohanása, hagyományunk Petőfi halálvágatja, hagyományunk az 56-os srácok vakmerősége. Mind elvéreztek. Az épület mögött sírgödör. Harminc-negyven ember belefért. Tarkólvés, géppisztoly sortűz. Foglyot nem ejt a Vörös Hadsereg. A mese nem folytatódik. Tömegsír Budapesten, 1956-ban: mész, föld, álcázó holmik. Lent a föld alatt harminc fiatal: a szabadságért haltak meg Uram, Istenem!

Lángol a gumi. Kilőtték a páncélozott szállító járművet, a 18-ast. A pótgumi leesett, ég. A sofőr nem érti, hogy mi történt. Valaki zsebre dugott kézzel közelít. Motorbicikliről figyel egy társaság. A füst ellepi az utcát. A bűz mindent átjár. Mi lesz most? Elengedik az oroszokat? Elfogják? Valaki már a motorban matat. Mi történik: győzött a forradalom? Legyőztük a hatalmas birodalmat? Holnap nyugalom lesz? Megkezdődhet az iskolai tanítás? A közlekedés? Ez a páncélkocsi is majd a múzeumba kerül? Magyarország szabad ország lesz? Megteremtjük a demokráciát? Semlegesek leszünk? Erőfeszítéseink gyümölcsöznek? Félelmeinket elfeledjük? Gőgösségünket eldobjuk? Talentu-munk fátumát beteljesítjük, s boldogok lehetünk? Nem építünk erődöket, nem csomagolunk bomlott írónak. Nem engedjük magunkat a hatalomhoz kötni apró erkölcsstelenségekkel. A forradalom szelleme elillant, s mégis: „Egy megváltás lehetséges még csak e különös, szomorú Magyarország számára: az úgynevezett vezető intelligenciának üdvös és frissítő cseréje.” Ezt mulasztottuk el 1956-ban, majd végzetesen 1990-ben. De egyszer sikerül. Ifjak kellene hozzá. Ifjak és fantáziadúsak. Vitátlan emberek, rendbontó emberek, hódítók a magyar Glóbuszon. ♣

UGRIN ARANKA

NOTESZ

A KARTONDOBOZBÓL

(Tamási Áron Naplójára az 1956. november 4-ével kezdődő napokról, a szerző hagyatékában Ugrin Aranka talált rá, majd közreadta azt a Hítel folyóirat 1997/10., októberi számában.)

Tamási Áron nagyon ritkán szánta el magát naplórásra. Naptaiban pár szavas feljegyzések maradtak fenn. A sebtiben papírra vetett sorok jelzik, hogy elfoglalt volt, napon-ta több emberrel is találkozott. Idejének nagy részét – a munkán kívül – barátokkal, látogatók fogadásával töltötte. Naplót csak kivételes esetben vezetett, mint

például 1944-ben, amikor feleségét menekítette Kolozsvárról, s a budapesti ostromot Bajor Gizi tündéri gondoskodásával egy villában vészelte át. A történelmi sorsforduló kényszere és a szobához köztöttség egyaránt hozzájárulhatott ahhoz, hogy akkor részletesen feljegyezte az

eseményeket. Ugyanígy történhetett az 1956. november 4-ével kezdődő napokban is: megindult az orosz támadás, az író mozgásteret pedig a lakásra, a pincére és a házzal szemben levő Sportkórházra korlátozódott. Tíz nappal később, amikor már közlekedni lehetett a városban, s Tamási ismét bekapcsolódhatott az írószövetség és a Vöröskereszt munkájába, átalakult a napló: rövidültek a bejegyzések, a lapok a mozgalmas mindennapok emlékeztetőit őrzik.

Tamási Áronné Bokor Ágota úgy távozott közülünk 1996. október 6-án, hogy példás rendben hagyta ránk férjének kéziratait és relikviáit. A Petőfi Irodalmi Múzeum centenáriumi kiállítására készülve (PIM 1997 – a szerk.) a hagyaték egyik gondozójaként nyitottam fel azt a kartondobozt, amelyben fennmaradt a műbőr kötésű, kis alakú notesz is, amelynek lapjain Tamási Áron 1956-os naplója olvasható.

TAMÁSI ÁRON

Napló, 1956-1957

(1956. november 4. – 1957. január 11.)

XI. 4. vasárnap, Károly napja

Hajnalban elkezdődött az orosz támadás. Az országban mindenütt, főleg a városok és gócpontok ellen. Elsősorban Budapest ellen. Hajnalban öt óra tízkor lövések zajára ébredtem. Ágyútűz és gépfegyver. A Budaörsi út felől. Hat óra körül a rádióban megszólalt Nagy Imre, a minisztertanács elnöke. Bejelentette, hogy az oroszok katonai támadást kezdtek, nyilván a demokratikus, magyar kormány megdöntésére. Ezt tudatja a magyar néppel és a világ közvéleményével. Később rádiófelhívás hangzik el, hogy Maléter és a küldöttség tagjai térjenek vissza, s vegyék át hivatalukat. (Maléter hadügyminiszter, Erdei Ferenc és még nem tudom kik, előző este elmentek a szovjet parancsnokságra, hogy a szovjet erők kivonulásának „technikai” részleteiről tárgyaljanak. Elindulásuk után közölte Majlát telefonon, hogy Ferenc tiszta ruhát vett, elbúcsúzott és elment, hogy végső próbával helyrehozza, amit tizenegy év alatt vétett. Lehet, hogy végső útja volt, mert a sorsáról még nem tudunk semmit. Úgy hírlík, hogy Malétert, a küldöttség vezetőjét az oroszok ott tartották. Ha így van, akkor bizonyára Ferencet is.)

A harc komolyan indult meg hajnali négy óra körül; úgy hangzik, hogy a virradás ideje alatt elszántan folyik. Senki az utcán. Kálmán telefonál, hogy I. Gyula kocsival elindult a Parlament felé. Mivel a kocsit a hídon nem engedték, gyalog folytatták útjukat. (Ezt mondta.) Nemsokára a rádióban elhangzott az írószövetség felhívása a világ népeihez: segítsenek abban, hogy az irodalom, a tudomány, a munkásság és a parasztság szabadon élhessen. „Segítség, segítség!” Bár név nem szerepelt a felhívásban, megismertem Háry hangját. A felhívást még angol nyelven tolmácsolták, aztán a rádió elnémult. Üresen maradt, csak valami telefonbeszélgetések halk és zavaros hangja hallatszott a rádióon keresztül. Mindez hét-nyolc körül történt. Közben és utána több telefon volt. Ezekből nagy riadalmat éreztem, de komolyságot is. (Ferencsik, Sebestyén.) Álláspontom az volt, mondtam is, hogy a mi részünkről minden fegyveres ellenállás oktalan pusztításnak látszik. Erkölcsi és jogi igazunk tudatában fegyelmezetten várjunk, annál is inkább, mert ügyünk már nemzetközi ügy.

Mivel a harc fokozódott, jónak tetszett a legszükségesebb dolgokat összecsomagolni, s talán lemenni az óvóhelyre. Az aktatáskát és Aliszka sárga, nagy bevásárlószatyráját le is vittük, s két matracot, két pokrócot, egy kispárnát és kevés borral a demizsont. Egy kiló kenyér, fehérnemű, orvosság, gyertya, tisztálkodószerek: ezek voltak a táskában. S a „hármás, kis tükör”. A pince igen nyirkos volt. A lakók jó része már ott volt. Fáskamrák előtt is elfoglalták már a helyet. Ott egy fekvőhelyet mégis odaengedtek nekünk. Kinyitottam a fáskamra ajtaját, a farakás közé rossz szőnyeget is tettünk. Mikó hozza a hírt (nyolc óra körül), hogy a szemben levő kórházi konyhán segíteni kéne. Aliszka is jelentkezik. Én is vele megyek. Visszük a csomagokat is. Ott, a konyhán kevés nő. A gondnok is ott van. Vágják a húst, főzik a levest. Aliszka rossz, kék köpenyt vesz, hámozza a krumplit, majd délben az ebédlőben kiadja az ebédet, s mosogat. Én is kapok ebédet.

A szervezési osztály szobájában ülök. Láng szobájába nem enged be „Márta főnövér”: száraz, csúnya, szőke nő. Ők hárman (nők) odahehlyezkedtek. A portán, a telefontól nagy torlódás. Simon portás megtudja a nevemet, kijön az udvarra hozzám, s örül, hogy találkoztunk. Torda

környéki ember. Ebéd után hazajövünk. A harc tart. Várjuk a világból a válaszokat. A magyar rádió süket. Nagyon rossz így. Külföldi rádióból halljuk, hogy délután összeül a Biztonsági Tanács. Fáradt vagyok. Szoba tele: orvos, tisztviselő, volt tüzértiszt. Kártyáznak. Kis sakk is van. Ruhástól lefekszem. Ébren alszom. Fátyolon keresztül: rádió szól, lövések hangzanak. Hír! Biztonsági Tanács szavazott: kilenc mellettünk, egy semleges (Jugoszlávia), orosz vétó. Lodge indítványára (hír) összeül a közgyűlés. Ruhástól egymás mellé fekszünk. Ágyú-gépfegyver szól. Déli vasút felé, Gellért felől. Aliszka meg-megremeg. Elég jól alszunk. Reggel ötkor nagy tűzharca ébredünk. Lemenjünk-e?

XI. 5. hétfő, Imre napja

Ismét öt óraker ébredek. Elég csend van. A magyar rádió is szól: de nem Pesten, mert a bemondók hangját nem ismerem. Valószínű: Pózsony. Ez mondja, hogy Szolnokon új kormány alakult, a „Forradalmi Munkás-paraszt kormány”. Kádár János (elnök), Münnich, Apró, Marosán. Az egészet nem közlik. Az oroszok alakították. A szabadságharc vívmányait vállalja, a harc vége felé történt (mondja) fasiszta elferdülések ellen küzd. Ezt elméleti fejtegetésben mondja el a rádió. Külföldi adó tudósít, a közgyűlés New Yorkban az amerikai javaslatot elfogadta: az oroszok rögtön szüntessék meg a harcot, s vonják ki csapataikat, adjanak a népnek alkalmat, hogy szabad választás legyen, semleges ellenőrzés mellett; a főtítkárt (Hamarskjöld) küldjön megbízottakat, kik a helyzetről jelentést tesznek.

Aliszka tésztát akar sütni. (Jól reggeliztünk.) Olga (Mikóné) hívja a kórházba. Nem megy, pedig biztatom. Nyugtalan. A közelben tűz kezdődött. Lementünk a pincébe. Zsuzsika (Sütőné) innen is hívja Aliszkát a kórházba. Egy óraker. Nem megy. Negyed kettőkor a környéken (közel) valami apró lövések. Ez baj, mert a Csörsz utcánál orosz tankok állnak. Meg is indultak a tankok. Végiggéppuskázzák az utcát. Gépágyú is szól. Egy-kettő felmegy a pincéből: az ablakok egy része kiment. Golyók is átütötték az ablakokat. A szemben levő kórházból állítólag (Sütő mondja, aki a portással beszélt) látták az egész esemény. Átment a kórházba, tőlünk a második házon két gránátütés is van. Sőt, a kórház utca felőli frontját is lőtték, mert benn az ágyak között golyószórós golyókat találtak. A délutánt a kórházban töltjük, a konyha melletti szobában. (A gazdasági vezető, „Béla bácsi” irodájában.) Estefelé itt adnak nekem valami túros csuszát. Sötétedés alatt átmegyünk. Veszélyes a helyzet, golyók fűtyörésznek. Hol alszunk? (Szóllás László helyettes orvos vezető nem engedte meg, hogy a konyha melletti irodában töltsük, bár ülve, az éjsza-

kát. A tornateremben sérültek fekszenek, nagy tisztaságban, csendben. Ott alhattunk volna, de nem akartunk: egyrészt a sérülteket ne zavarjuk, másrészt az utca mellett fekszik. Otthon: a Mészároséknál a földszinten, vagy a pincében.) Fent a lakásban együtt vacsorázunk: Sütőék, Mikóék, mi. Lőnek. Lemegyünk. Hirsch Gyuszi a fűskamrában már megvetette nekünk az ágyat. Ezt nem akarjuk visszautasítani: ott alszunk. Gyermek sír, rádió szól. Nyugtalanul alszom, Aliszka hozzám húzódva. Fáj reggel a derekam, de sok időt töltöttem fekve.

XI. 6. kedd Halljuk: az amerikai elnök levelet írt Bulgának, aki a szuezi kérdéssel válaszolt. Kéthly megérkezett New Yorkba. Reggel csend. Haynal telefonálja, hogy a kórházában romlás, a betegek tömve vannak a pincében. Szóljak Szóllás doktornak, hogy hozzanak onnan át betegeket. Átjövünk. Szólok. Vöröskeresztes kocsi jön vissza: a Szabadság hídon nem engedték át. Kálmán doktor orosz sebesülteket kötözött. Ő mondja, hogy a katona, kötözés után, belelőtt a tüzet oltók csoportjába. (A szomszéd ház ott kigyulladt. Az övék is, de azt nehezen eloltották.)

Itt a kórházban csak a főkönyvelő kedves. Megengedte, hogy szükség esetén itt töltsük az éjszakát. (Gasparik a neve. Béla mester ideges, s önállóan nehezen kíván intézkedni.) Egy kocsi mégis átment az Árpád hídon. Nagy vizsgálat után. Mondják, retentő sok az orosz. Halljuk: nagy tömegben zúgnak a repülő. Itt a környékünkön még nem bombáztak. Itt ebédeltünk a kórházi konyhán fél háromkor. Szomszéd-ból (50. sz.) egy művelt mézárós. Örvend. Olvasóm. Pohár vörösbor. Mikó, Dönci itt, feleségeink a konyhán.

Tiszta, őszi idő. Reggel szél. A zászlóról, amely az erkélyen lebeg, a gázszlepelt leszakította és elvitte.

Délután négykor átmentem Mikóval a főiskolára. Ott egy szobában van a kórház raktára: alma, káposzta, liszt, paprika. Szamárszekérral mentünk. Végig az utcán, a házakon nincs ablak. Legtöbb helyen nagy üregek-belövések. Az összes kulcsot elővesszük. Egyik sem talál a raktárajtó zárjába. Végre betörték. Három láda almát hozunk a számmal. Két zsák lisztet. Egyik zsákot emeltem: szívdobogást kaptam. Dönci hozott orvosságot. Egy kórházi alkalmazott panasszal jött: az idegenek jöttek be az kórházba, akik közül egyesek rosszul viselkedtek. Egy fiatalember, aki az egyetemi forradalmi bizottság tagjának mondta magát, papírt kért itt, hogy a városban levőkkel tartsa a kapcsolatot. Papírt nem kapott. Mikor a betegszállító kocsin ment, bent szerelmeskedett. Itt is (állítólag) üzi, egyebet nem csinál.

Szóllás igazgatóhelyettes munkát kínál nekem. (Délben kértem tőle.) Írjam össze a sérülteket. Szívesen vállalom. Holnap reggel elkezdem. Tanácskozás, hogy a „kurválkodóval” mit csináljanak. A főszakácsné ebéd után nagyon elvágja késsel a kezét. Konzervet akart felnyitni. Kedves, piros arcú nő. Aliszkaék babot tisztítanak. Öt óra körül hazamegyünk. Vacsorára két tojást adnak, amelyet hazaviszünk. Háromnapos gulyáslevest eszünk.

Rádióan halljuk Eisenhower levelét Bulgaryin fenyegető levelére, amelyben a szuezi kérdéssel kapcsolatban a rakétafegyverekről is beszél. Azt írja az amerikai elnök, hogy Bulgaryinnak semmi erkölcsi joga nincs békeakciókról beszélni, amíg Magyarországon fegyveres akciót folytat. Különben ma, november 6-án van az amerikai elnök-választás. Olyan hírek jönnek, hogy az angolok Szueznél beszüntették a harcot, Izrael is a Sínai-félszigeten. Nyolckor lejövünk a pincébe. Gyermek (négy-öt), felnőttek, mechanikus (Gyuszi), Takács (kiváló matematikus), mézárósmester (nagyon értelmes polgár), Feketéné (fi-
vérével), Dönci nincs itt.

XI. 7. szerda Mogorva, őszi idő: szél, eső. Öt óra után keltem a pincében. Fél hatkor felmentem. Rádió: Eisenhower harminckilenc államban már győzött. A szuezi kérdésben fegyvernyugvás. Várják a nemzetközi rendőrséget. Európában (de mindenütt a világban) nagy tüntetések mellettünk és a szovjetek ellen: ma van az orosz októberi forradalom ünnepe. A külföldi követségek nem vesznek azon részt.

A külföldi kommunista pártok bomlani kezdtek, mondja a rádió. Itt nagy csend. Sehol egy lövés. Már hét óra. A csend aggasztó. Mi készül vajon? Mi készül vajon? Gyermek zajonganak. Mosdatják egymást. Dél felé az idő megenyhül. A szél megújul. Fél kilenckor átmegyünk a kórházba. Szóllás azt mondja: Kollárnéhoz menjünk. Ő az adminisztráció vezetője. Kollárné ötven körüli asszony, szemüveges, testes. Csak két foga van. Négy lapot ad: más-más címe van a lapoknak, de a rajtuk levő kérdések egyformák: név, születés, apja, anyja, felesége, családi állapot, sebesülése vagy betegsége. Az I. pavilonba megyünk, három pár. Én Aliszkaival. Négy példányban kell kitölteni. Hetet töltünk ki. Sebesültek nagy része. Hírekre éhesek. A konyhában a főnökhelyettes (Sipőcz, egy harmincöt körüli kis, csúnya nő) azok ellen van, akik idegenek a kórházban. (Bizonyára ellenünk is.) Szóllás is meggondolatlanul beszél. Ezért délben Aliszkaival ebéd nélkül eljövünk. Tizenegy körül golyó ment be a porta melletti ablakon. Délután otthon a pincében. Fáradt vagyok, Aliszka (kedves) bablevest ad. Négy óra körül kilép Brunnéktól egy tál süteménnyel. Ahogy kilép, oroszokkal találja szembe magát. Kilencen jönnek átvizsgálni a házat. Vezetőjük (talán őrmester) kis termetű, nem barátságos ember. Egy ungvári (ruszin) katona tudott magyarul. A többi jórészt belső-ázsiai, mongol is volt. A vezetőn kívül mindegyiknél géppisztoly, néhány tojásgránátot tart a markában. Én vezetem fel a lakásba. A vezető és a ruszin jött be. A könyveket megmutattam nekik. Tolmácsolta, hogy író vagyok. „Itt rendes emberek laknak, jótálok értük” – mondtam. Kocsi, egy ágyú-(gép-) karaván várta őket a ház előtt. Vizsgálat közben egy katona (belülről) fegyverrel állott a kapu elé. Továbbmentek a karavánnal. Ahogy megvizsgáltak egy házat, tovább. Fent a lakásban vacsoráztunk. A harc egész nap tartott. Az Országos Levéltár kigyúlt. Halljuk: a Mecsekben, Mátrában, Kőbányán és Csepelen tart az ellenállás. A Haynal-klinika „A” épülete földig lerombolva. Sok a halott és sebesült. Átment egy kocsi, de nem tudott semmit segíteni. Pincében alszunk. Gyermek rajzolnak: mesét és helyzetképet. A házfelügyelő kiteszi a fehér zászlót.

XI. 8. csütörtök Reggel csend a környéken. Világos, őszi reggel. A levéltár palotája ég. Gomolygó füstje messze látszik. Mondják: a ligetben és a pilisi hegyekben ellenállás. Repülő nem jár. Tegnap egy bombázót (állítólag) Csepel fölé lelőttek. Mikó mondja: a kórházban megromlott az étel, bár odaadhatták volna a népnek. (A vezetés tűz-zavaros.) Tizenegy és egy között kint: Kléh István utca–Böszörményi út–Kékgyöly–Alkotás utca, a Királyhágó téren az óra jár. Élelmi boltok előtt nagy tömeg sorban, a pékbolt előtt végig az utcán három-négyezer ember. Cukorkaboltok előtt is. Egyébként minden zárva. Legtöbb helyen ablak sincs. Sok ház romos, ágyúbelövések. Tompáék előtt még a kidobált holmi füstölög. Asszony sír a lánya miatt, aki vidéken iskolában van. Az Alkotás utcában (37. szám) bent a kertben férfi halott, le van újságpapírral takarva. Sorban állással egy üveg rumot veszünk. Sokan hátizsákkal, csomagokkal. Emberek hullámszanak. Sok tank áll vagy továbbdübörög. A katonák fegyvert szegezve ülnek. A tömegben sok ember kutyával jár.

Rádióból halljuk: a tegnapi közgyűlésen létrejött Egyiptomban a fegyverszünet, csapatok visszavonása, nemzetközi, rendőr karhatalom. Csou En-laj nyilatkozott. Ma délután lesz a közgyűlés a magyar ügyben. Adenauer tegnap nyilatkozott. Gaiskell ugyancsak. Aliszka a kórházban az ebédkiadásnál segít. Mi lesz? Ez foglalkoztat mindenkit. A csepeli olajgyűjtőt az oroszok lövedékekkel (mondják) felgyújtották. Gomolygó füstje messze égre tör, ki-kigyúl néha az egész táj. Fent alszunk, végre a nadrágot is levehetem. Nehéz, fárasztó álom volt.

XI. 9. péntek Éjjel csend volt. Csak este hallatszott itt közel két sorozat. Fél nyolckor keltem. A közgyűlés tegnap három óráig tartott. Érdekes volt, hogy a lengyelek és a jugoszlávok félig mellénk álltak. Az ázsiai országok egészen. (India, Indonézia, Burma, Fülöp-szigetek, Laosz.) Izrael is beadta a derekát a Sínai-félsziget dolgában. A közgyűlés folytatása ma lesz. Hallom: barátaim nagy része megvan. Az

oroszk vezetéket húznak az utcán. Mondják: Dorogot is (a bányát) megszállták az oroszok. *Mindent megszállnak.* Az idő fényes, bár felhős, bár vattás módon. Reggel héttől este hétig lehet az utcán járni. Élelem dolgában mindenki megindult. Vannak, akik hat-nyolc órát állnak sorban. Mi lesz?

XI. 10. szombat Derült, hideg idő. Nagyjából csend van. A közgyűlés a délelőtti határozat után (az orosz erők vonuljanak ki, nemzetközi vizsgálóbizottság jöjjön, szabad választások legyenek) a magyar ügyet a hétfői, rendes közgyűlésre utalta. A házban megszervezik a kenyérellátást. Tekeres (énekes) többféle ételmi cikket hoz, amelyekért sorban állt. (Adtam neki ezekre száz forintot.) Nagy Lajos is hozott ruhaszappant, mások is valamit. A pincéből felhordtam a matracokat, párnákat. Délután megérkezik Fėja (*Fėja Géza – a szerk.*), nagyon megörültem neki. Püskinél lakott a Ráday utcában. A holmiját (annak egy részét) a becsapó akna (ötödik emelet) elvitte. Utána a teológián volt (református). Onnan jött. Kopaszra nyíratva magát, fehér (ősz) bajusza nő. („Ugye, olyan vagyok, mint egy tibeti láma?”) Elmentem Erdei Sándorékhoz. Mikor visszajöttem, Aliszka sírt: közben tudta meg, hogy Gérecz Attila a Dohány utcában meghalt, hősi módon, harc közben. Én nem ismertem, de ő mondja, hogy nagyszerű fiatalember volt. (Egyszer meglátogatt minket, de akkor nem voltam otthon.) Géza itt aludt nálunk. Kék mackóruhában jött, hosszú napok után először feküdt tiszta, jó ágyban. Este is csend volt. Éjjel messze ágyúlövések még voltak. Mondják: Csepel még áll, Dunapentele is, a Mátrában, a Bükkben, a Bakonyban partizánok.

XI. 11. vasárnap Szép, őszi idő. Délelőtt tízig az ételmi üzletek nyitva vannak. Lőrinczi Gyurka és barátja eljönnek: mi lesz velünk? Felmegyünk a Vércse utcába, ahol Gézának szobát nézünk. Géza itt alszik.

XI. 12. hétfő Reggel Antal Dezső a lányával eljön. Zsuzsa a kórházban dolgozik. Dezső építész, a forradalmi bizottság elnöke. Szesztay: ref. egy. (Ravasz, Pap), bíznak az írószövetségben, a fizikus tudósok is (mondja Szlavitz). Haynal feljön. Micsoda dolog, hogy Petőfi nevét vette fel a párt? Nagy Imre és Losonczy a jugoszláv követségen van. Délben írószövetségbe, gyalog, Kossuth híd. Tankok táboroznak a Parlament előtt-körül. Az Andrássy úton futkosnak. A szövetségben nagy nyüzsgés. Deklaráció. „Az értelmiség az ország népéhez.” Emberek áradnak a romos utcákon. Van ott minden: hátizsák, csomag, figyelés: tankokkal nem törődnek. A Lánchídon vissza. Itthon bizakodás. Egész nap nincs lövés.

XI. 13. kedd Hideg, kissé párás idő. Fél nyolckor keltem. Géza még később. Semmi lövést nem hallottam. Géza messziről igen. Dél előtt Bodor jött. Mi lehet a kibontakozás útja? Mondtam: a magyarság négy tömegerejével kell építeni a kibontakozást: 1. munkások szakszervezete, 2. parasztszövetség, 3. értelmiségi és ifjúsági szövetség, 4. karhatalmi forradalmi szövetség. E négy tömegszervezet létesítsen országos tanácskozó testületet, amely egy ideiglenes országgyűlés szerepét vállalja! Válasszon egy nemzeti főtanácsot: elnök, négy tag! Válasszon kormányt! Ezeknek hatáskörébe kell utalni a választás formái (pártok) dolgát és független személyek bevonását. Ordas veje (*Ordas Lajos Rákosi-korszakban bebörtönzött evangélikus püspök veje – a szerk.*), mérnök: mi a kibontakozás útja? Kelemen Sándor, a Petőfi Párt kitűnő embere. Sinkának kevés pálinkát adtam. Sebestyén jött Gézához. A Kis Royalba mentünk, ahol nem adtak ebédet, mert az a hír terjedt el, hogy a hidakat ismét lezárták, tüntetés miatt. Valóban beszéltek: Nagy Imre miatt tüntetés van. Sebestyén és Kelemen Sándor itt vannak: bizakodva beszélnek a jövőről. A tegnapi írószövetségi írásnak (mondják) nagy hatása van. A munkások sztrájkja tart.

XI. 21. szerda Írószövetségi elnöki ülés. (Munka felvétele.) Az ENSZ három határozata: 1. Kuba, 2. India, 3. Amerika.

XI. 20. kedd A Petőfi Párt várakozó állásponton.

1956. XI. 21. Javaslat az írószövetségben.

„1. *Annak a nemzeti jelentőségű kérdésnek az eldöntése, hogy a munkásság felvegye-e a munkát, teljesen a munkásság joga. Mi ebben a kérdésben felelős döntést már azért sem hozhatunk, mert a munkásság munkabeszüntetésében vagy munkafelvételében sohasem hozott az írószövetség döntést.*

2. *Ha a munkásság úgy döntene, hogy a szabadságharc eseményeinek és a sztrájk jogának fenntartásával felveszi a munkát, ezt a döntést helyesnek ismernők el.*

3. *Az írószövetség az írói vagy szellemi munka felvételében a személyenkénti döntést tartja helyesnek.*”

Fenti javaslatom, ámbár komoly fogadtatásban részesült, mégis Háy Gyula előre elkészített szövegét fogadták el, változtatással. Sok haszontalan közbeszólás volt, főleg stiláris vonatkozásban. Ezen az elnökségi ülésen jelöltek engem Fėja javaslatára a Vöröskeresztes Központba az írói segélyek képviselője gyanánt. Ekkor jelölték, Veres Péter kívánsága szerint, az országos Értelmiségi Tanácsba az írók részéről Déryt és Kereszturyt. Ülés után, öt-hat óra között, a sötét és néptelen utcán gyalog jöttem haza, mert az írószövetség kocsijával mások mentek el.

XI. 22. csütörtök Vöröskereszt, Nónaynál. Felolvassák a rádióban az írószövetség tegnapi határozatát. (Fél kilenc.)

XI. 28. szerda Irodalmi Alap, Vöröskereszt-ügy.

Petőfi Párt: feljegyzés; kép és kiút.

Itt van Khosla.

XI. 29. csütörtök Elnökségi ülés. Hozzászólásom az írói munka kérdéséhez.

1. Rövid múlt: ellentétek, sorsom.

2. Egység. Mi hozta össze?

a) A nép szellemi, politikai sorsának felismerése, valamint a felelőség érzése jövődjé fölött.

b) A szabadságharc vívmányai megszilárdították ezt az egységet, amely most már a demokratikus jogok és a társadalmi szocializmus szolgálatában áll, az igazmondás és annak könyvekben, írói művekben való kifejezése után.

3. *Az egységet meg kell őriznünk.* Az egy az egészért, az egész egyért felelős legyen, a közös eszmékért való küzdelemben.

4. Mi a teendő?

a) közös nyilatkozat az írói munka feltételeiről és a főbb irányelvekről. (Ki tegye? Az írószövetség, az elnökség, vagy egyénenként? Irodalmi újságban, vagy a rádióban?)

b) Munka az *Irodalmi Újságban* az írószövetség könyvkiadóján keresztül.

c) Igény a szellemi és művészeti élet minden területén a beleszólásra.

5. A teendők gyakorlati útjai.

a) Az elveket személyek garantálják: tehát a megfelelő embereket a megfelelő helyekre.

b) Minden kijelölés módja a demokratikus választás.

FELADATKÖRÖK:

1. Elnöklés, felsőbb hatóságoknál (Minisztertanács, miniszter) szellemi és érdekképviselő.

2. Szellemi és művészi testületekkel (Akadémia, színművészeti testületek, könyvek, adók, rádió, külföldi jogok stb. gondozása) írói befolyások ügye.

3. Az írószövetség kiadójának, lapjainak, irodalmi estélyeinek gondozása.

MŰSOR:

Elnöki bejelentés az elnökségi munka megosztásáról és az ügyvitel módozatáról.

1. Írói munka és annak elrendezése.
2. Közéleti beadvány tárgyalása.
3. Segélyek, Vöröskereszt. Utazás.
4. Autóügy.
5. Tagfelvételek ügye.

FELADAT:

1. Veres: Az irodalom szervezeti szerepe.
2. Háý: Az irodalom társadalmi szerepe.
3. Tamási: Az irodalom emberi szerepe (a szabadság és igazmondás kérdése)

4. Illyés: Irodalmunk a világ irodalmában. (Mit adhatunk neki, s mit nyerhetünk tőle?)

5. Németh: Élő irodalmunk, mint a múlt irodalmának örököse.

6. Irodalmunk szerepe a népi felkelésekben, különös tekintettel a két szabadságharcra.

7. Illés: Műfajok és kifejezési formák.

*

Ülés:

Erdei, Lukács és Sándor András ügye.

Én: Elvi alapok.

Tamási Lajos és Szabó Pál: politikai, társadalmi és erkölcsi alapok.

Veres: Rögtöni tárgyalási alap.

Zelk: Az írószövetség esetleg megszűnik.

Háy: Rágalmazás ellen.

Déry: Ellentétek támasztása.

Én: 1. Ne védekezés legyen, hanem jövőt építő. 2. Nem munkástanács, hanem három réteg a nemzet.

Illyés: 1. A nemzet függetlensége. 2. A különböző rétegek maguk találják meg a maguk (önrendelkezés) életformáját.

Fekete: Rágalmazás folyik. A lelkiismeret a fő.

Erdei: A nyilatkozatnak ne csak irodalmi vonatkozásai legyenek. Konkrét fogalmazás.

Lakatos: Értelmiségi nyilatkozat. (A munkásság a központi erő.) Nemzeti szövetség, önkormányzat.

Veres: A gyakorlati javaslat (Háy) rögtön; az enyém a közösség jóváhagyása után.

1956. XII. 28. Taggyűlés (elnökségen).

Javaslat: Az írók feladata: a néppel együtt, alkotás másfelől. I.-höz: szellemi magatartás, II.-höz: az alkotás feltételei: lapok, könyvek.

*

Zsúfolt taggyűlés. Erdei beszámolója.

„Gond és hitvallás”; nyolc tag, Waldapfel, Madarász, Balázs Anna, Kovács... ellene, négy semleges, a többi lelkesen mellette.

Veres: A demokrácia módszereit gyakoroljuk.

Déry: Solohov nyilatkozatát utasítja vissza. Ellenforradalom nem volt. Legyünk bátrak: a nép bennünk is megnőtt.

Horváth Zoltán: Az újságíró-szövetség együttérzését mondja. Sajtóügyekről is beszél. Ellenforradalom vádjá ellen: megjelent dokumentum gyűjteménye készüljön. Hamis, idegen néven írják a cikkeket.

Madarász Emil: Nem fogadja el sem a beszámolót, sem a határozati javaslatot. Nem lehet tudni: ellenforradalom volt-e, vagy felkelés? Ez történeti munka eredménye lesz. Nem tettünk hitet a kormány mellett. Elveti az előzményeket.

Waldapfel Imre: Veres Péternek tanács: a hitvallásról vita kellett volna. Mond is. Diákok.

Kovács Imre: Augusztusban küldi a demokráciát támadó regényt. Még küld valaki valamit. Szóval a Szabad Európa Rádió készítette elő a forradalmat. Solohov: a telefongyár munkástanácsának üzenete: írók szavát sokat hallottuk, ők cipeltek minket a barikádokra. Most szóljanak.

Waldapfel: Döntsék el, hogy író vagyok-e, vagy sem!

Illyés: Eldöntöttem.

Tóth Gyula: A 48-as párhuzam helytelen. Kimaradt az ellenforradalom néhány eleme.

Erdei: Bölöni-cikk.

Pákozdy: A méltóság és tisztelet hangja legyen itt.

Veres: Az írók nem sztrájkolnak, a munkásokat sem így, sem úgy nem befolyásolják.

Végszó: Tanulságos volt a gyűlés.

1. Egység az írók között, az írók egysége a néppel.

2. Együtt a politikával a jövő felé.

Elnökség: 1957. I. 11. Erdei: Behívták a főkapitányságra. A taggyűlésről kérdezték. A hitvallást nem én (Tamási Áron) fogalmaztam-e? Olyan taggyűlésre nem kaptunk engedélyt, amely támogatja a kormányt. A beszélgetés barátságos volt. Jegyzőkönyvet vettek fel.

Minimális ügyvitelre van pénz, az Irodalmi Alapnál is. – Fodor-ügy. – Kossuth-díj-ügy. – Íróképviselők dolga a parlamenti összehívás alkalmára. – A taggyűlésen az Illyés–Geréb-ügyről. – Elfogott írók ügye. (Morvay Győző, kijött: Gáli József, Fekete Gyula, Molnár Zoltán.)

Erdei munkaterve.

Én: A hitvallás eszmei és erkölcsi alap; másik része a dolognak a gyakorlati (politikai) rész: erről beszéljünk, hogy az írói munka miképpen és milyen tárgyalási alapon indulhatna.

Vöröskereszt-ügy. Lemondtam arról, hogy az elnökség a központba engem delegált, hogy ott az írószövetséget képviseljem. Már talán nincs is szükség arra. Ellenben a társadalmi adományok ügyében teremtsen az írószövetség rendet.

Végül a gyakorlati módokról tanácskozzék az elnök, a főtítká, a két társelnök: ezt határozta az elnökség. Végső tanulság: az emberek fecssegnek, nehéz az együttes munka.

Feljegyzések Mondják, hogy a Keleti pályaudvarnál egy táblát kötöttek a kutya nyakába. A táblán: „Nekünk sem kell a kormány.” A rendőrök (karhatalmiak) üldözték a táblák miatt a kutyákat. (Lehet, hogy az egész kitalálás.)

*

Orosz a tejes boltban, üveggel. Nincs elég pénze. A várakozók megtöltetik az üveget. Sír a meghatottságtól.

Szemek Mondják: a Széna téren harc után egy orosz törzstiszt gyermekek (nyolc-tizenkét éves) holttestét látta, fegyverekkel mellettük. Annyira megrendült, hogy agyonlőtte magát.

*

A Krisztinában egy iskolás leány, fegyverrel a vállán, fának borulva sírt. Teát sem fogadott el. Meg akart halni, mert elveszett a szabadság.

*

Egy tizenkét éves fiú, fegyverrel a kezében, megállított egy szakasz fegyveres katonát. „Kik vagytok?” „Magyarok.” „Kérek egy parancsnokot, mert különben lövök.” A katonák sírva megfordultak, s más irányba mentek.

*

Egy anya gyermeket vezetett, másikat az ölében. Férje meghalt a szabadságharc alatt. Észbontóan kiabált, hogy elvesztette a férjét, öljék meg hát őket is. A tankok elé állt, elgázolták.

*

Egy férfi holttest a körúton. Mellette egy özvegy, gyermekével. Fájalmában is önérzetesen mondta, hogy a szabadságharcért halt hősi halált. Elborították pénzzel.

*

Hallom: adakozásra a hősök árvái számára ládát tettek ki az utcán. Százvezrek gyűltek össze rövid idő alatt.

*

Halott diákok leterítették nemzeti zászlóval, virággal. Véres sapkájukat körülhordozták a városban.

*

Mondják: egy tankot Óbudán két liter rumért eladtak.